

**NÁZORY OBYVATEĽOV MESTA MARTIN NA OČKOVANIE, VYKONÁVANÉ
V RÁMCI EURÓPSKEHO IMUNIZAČNÉHO TÝŽDŇA V ROKOCH 2010 AŽ 2016
OPINIONS OF THE RESIDENTS OF CITY OF MARTIN ON VACCINATION, CARRIED OUT
WITHIN THE EUROPEAN IMMUNIZATION WEEK IN YEARS 2010 TO 2016**

NOVÁK Martin, BAŠKA Tibor, MALOBICKÁ Eva, ŠVIHROVÁ Viera,
HUDEČKOVÁ Henrieta

Ústav verejného zdravotníctva JLF UK v Martine, Martin

ABSTRAKT

Počas Európskeho imunizačného týždňa 2010 až 2016 (v apríli) boli vykonané dotazníkové prieskumy na zhromažďovanie a analýzu názorov náhodne požiadaného obyvateľstva o rôznych témach týkajúcich sa očkovania. Otázky sa týkali zdrojov informácií o vakcínach, všeobecný postoj k očkovaniu a zbytočnosti očkovania, riziko z očkovania, úloha podnikania farmaceutických spoločností pri šírení očkovania, zmeny povinných očkovaní za nepovinné. Sériu ďalších otázok týkajúcich sa toho, či respondenti dali svojim deťom očkované a nežiaduce reakcie, boli navrhnuté pre respondentov, ktorí už majú deti. Terénna práca bola vykonaná na rôznych miestach v meste Martin. Pozitívnym zistením prieskumu je, že najbežnejším zdrojom informácií o očkovaní zostávajú lekári. Rastúci význam internetu súvisí s jeho rastúcim využívaním v populácii. Tento trend je potrebné primerane zvládnuť poskytnutím adekvátnych informácií z vedeckých základov, ktoré by mohli brániť škodlivým účinkom antivakcinačných skupín.

Kľúčové slová: Očkovanie. Dotazník. Postoje. Rodičia. Deti

ABSTRACT

During European Immunization Week 2010 to 2016 (April) the questionnaire surveys were performed to gather and analyse opinions of randomly asked population about different topics concerning vaccination. The questions were asked about sources of information about vaccines, general attitude to vaccination and on uselessness of vaccination, the risk from vaccination, the role of the business of pharmaceutical companies in spreading vaccination, changes of mandatory vaccinations for optional. A special series of questions concerning whether responders gave their children vaccinated and about adverse reactions were designed for responders who already have children. Fieldwork was carried at various locations in the town of Martin. A positive finding of the survey is that the most common source of information about vaccination remains the medical doctors. The rising importance of the internet is related to its growing use in population. This trend needs to be appropriately managed by providing adequate information from scientific bases that could adequately compensate harmful effect of antivaccination activists.

Key words: Vaccination. Questionnaire. Attitudes. Parents. Children

ÚVOD

Očkovanie patrí k najvýznamnejším a najefektívnejším spôsobom prevencie infekčných ochorení.

Prostredníctvom očkovania sa podarilo a stále sa darí znížiť chorobnosť a úmrtnosť na ochorenia preventabilné očkovaním, zabrániť vzniku epidémií, prípadne aj dosiahnuť ich elimináciu až eradikáciu. Na jeho úspešné vykonávanie je ale potrebný pozitívny vzťah laickej populácie, čo je v posledných rokoch problematickejšie vzhľadom na vzostup antivakcinačnej lobby. Z tohto dôvodu je dôležité poznať názory verejnosti na očkovanie. Negatívne postoje vedú k nižšej zaočkovanosť, čo má významný verejno-zdravotnícky, ekonomický a sociálny dopad a netýka sa len jednotlivcov odmietajúcich očkovanie, ale aj takých, ktorí nemôžu byť očkovaní, ale chráni ich kolektívna imunita [1]. Okrem toho je dôležité kontinuálne monitorovať situáciu, aby bolo možné identifikovať zmeny v postojoch a názoroch ľudí a adekvátne k nim prispôbiť formu a obsah odborných informácií poskytovaných laickej verejnosti. Výsledným cieľom týchto aktivít je podpora úrovne zaočkovanosť a zlepšenie informovanosti o očkovaní proti nákazám, ktorým sa dá očkovaním úspešne predchádzať a adekvátna odpoveď na antivakcinačne aktivity [2].

V rámci Európskeho imunizačného týždňa, ktorý od roku 2005 každoročne vyhlasuje Úrad Svetovej zdravotníckej organizácie pre Európu, sa v meste Martin od roku 2010 vykonávajú prieskumy vybraných aspektov názorov populácie na očkovanie. Naším cieľom bolo zistiť, aké sú postoje k očkovaniu u obyvateľov mesta Martin, dopĺňujúcim názormi rodičov o očkovaní ich detí.

MATERIÁL A METODIKA

Prieskumy sa vykonali v rokoch 2010 až 2016 v čase Európskeho imunizačného týždňa (apríl). Prostredníctvom jednoduchého dotazníka s uzavretými otázkami sa zisťovali okrem základných socio-demografických ukazovateľov respondentov (vek, pohlavie, počet detí, vzdelanie a zamestnanie) aj údaje o zdrojoch informácií o očkovaní, celkových

postojoch k očkovaniu a o vybraných názoroch (zbytočnosť očkovania, riziko, biznis farmaceutických spoločností, zmena povinného očkovania na dobrovoľné). Osobitná séria otázok sa týkala toho, či dávajú respondenti deti zaočkovať, o poskytovaní informácií lekármi o chorobách, proti ktorým sa očkuje, nežiadúcich reakciách, ako aj výskyte nežiadúcej reakcie bola určená pre respondentov, ktorí už majú deti. Zber dát sa vykonával v dopoludňajších hodinách na rôznych miestach mesta Martin. Predovšetkým takých, kde sa vyskytuje väčšie množstvo ľudí (obchodné centrá, námestie, nemocnica, železničná stanica a pod.). Účasť na výskume bola dobrovoľná.

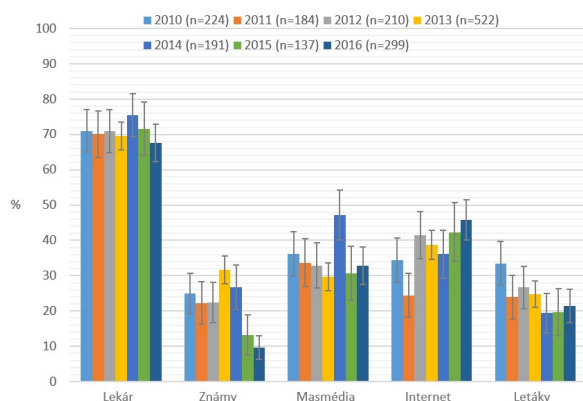
Získané údaje sú prezentované vo forme percent s príslušnými intervalmi spoľahlivosti 95 %. Za významné sa považovali rozdiely vo výskyte, kedy nedochádzalo k vzájomnému prekryvaniu intervalov spoľahlivosti.

Vzhľadom na mierne zmeny v znení otázok v dotazníku a vzájomnú kompatibilitu výsledkov, časť otázok sa analyzuje len za roky 2014 až 2016.

V tabuľke 1 sú uvedené základné charakteristiky súborov.

Tabuľka 1 Základné charakteristiky súborov

rok	n	mužov (%)	žien (%)	Vek priemer ± SD
2010	224	31,3	68,8	34,6±16,9
2011	184	25,0	75,0	37,7±18,2
2012	210	30,5	69,5	39,2±16,5
2013	522	34,9	65,1	31,8±12,7
2014	191	37,7	62,3	31,4±12,9
2015	137	13,9	85,4	35,3±13,6
2016	299	36,5	63,6	34,3±14,2

Obrázok 1 Percentuálne počty respondentov uvádzajúcich jednotlivé informačné zdroje o očkovaní

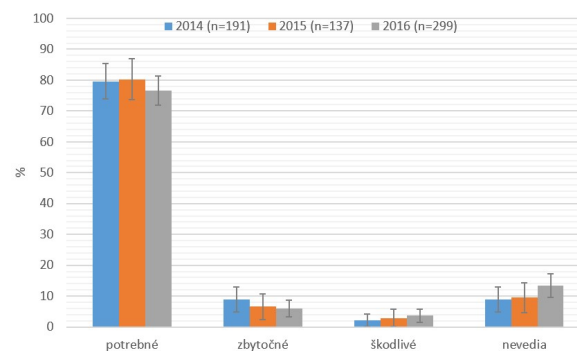
VÝSLEDKY

Dominantným zdrojom informácií o očkovaní u skupiny respondentov bol lekár (všeobecný praktický lekár). Túto možnosť označilo viac ako 7 z 10 respondentov (priemer 70,9 %), najnižšia hodnota bola v roku 2016 (67,6 %) a najvyššia (75,4 %) v roku 2014. Druhým najčastejším zdrojom sú masmédiá a internet, pričom výsledky poukazujú na postupný nárast zvyšovania významu internetu (z 24,5 % v roku 2011 na 45,8 % v roku 2016). Pokleslo percento respondentov, ktorí získavajú údaje od známych (z 31,6 % v roku 2013 na 9,7 % v roku 2016) ako aj tých, čo uviedli ako najčastejší zdroj informácií propagačné materiály (z 33,5 % v roku 2010 na 21,4 % v roku 2016) (Obr. 1).

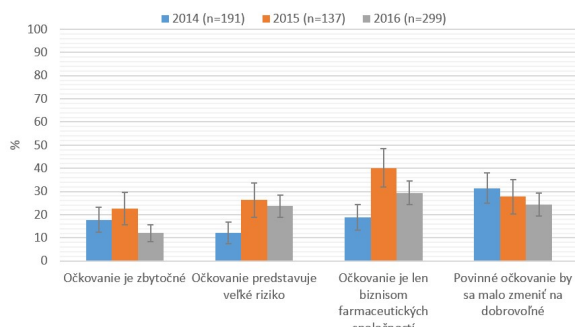
Významná väčšina respondentov považuje očkovanie za potrebné vo všetkých sledovaných rokoch. Od roku 2014, keď bola táto otázka zaradená do dotazníka, nedošlo k významným zmenám v odpovediach na túto otázku (Obr. 2).

Respondenti mali možnosť vyjadriť stanovisko, či sa stotožňujú (úplný, alebo čiastočný súhlas) s vybranými otázkami ohľadne negatívnych tvrdení o očkovaní. Stúpa percento respondentov s názorom, že očkovanie predstavuje riziko, ktoré môže ohroziť zdravie, a že je to biznis farmaceutických spoločností.

Na podobnej úrovni je aj názor, aby sa povinné očkovanie zmenilo na dobrovoľné. Znížil sa počet ľudí, ktorí považujú očkovanie za zbytočné. Najčastejším názorom je, že očkovanie slúži pre záujmy farmaceutických firiem, pričom jeho početnosť stúpala od roku 2014 z 18,8 % na 40,1 % v roku 2015, resp. 29,4 % v roku 2016.

Obrázok 2 Postoje respondentov k očkovaniu

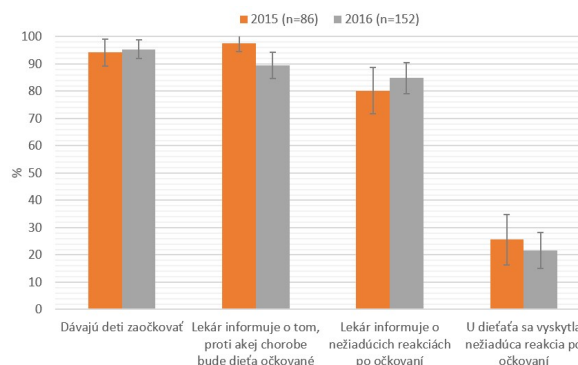
Obrázok 3 Výskyt súhlasných odpovedí na vybrané tvrdenia o negatívnych účinkoch očkovania

Podobne, narástol počet respondentov zdieľajúcich názor, že očkovanie predstavuje veľké riziko. Na druhej strane, poklesol výskyt názoru, že očkovanie je zbytočné. Názor, že očkovanie by malo byť dobrovoľné zdieľa približne štvrtina respondentov, pričom nedošlo od roku 2014 k významným zmenám. (Obr. 3).

Výrazná väčšina, t.j. viac ako 9 z 10 rodičov, dáva svoje deti zaočkovať (Obr. 4). Podobne, väčšina z nich uvádza, že ich lekár informuje o tom, proti akej chorobe sa očkuje ako aj o nežiadúcich účinkoch. Približne štvrtina respondentov uvádza, že sa u dieťaťa vyskytla po očkovaní nežiadúca reakcia.

DISKUSIA

Dominantným zdrojom informácií o vakcinácii je obvodný lekár. Tento nález je v zhode s nálezom v štúdiu Allisona a kol. [3]. V tejto štúdiu respondenti udávali ako zdroj informácií najčastejši lekára alebo sestru a bolo to v 81,7 %. Žiadne významné zmeny neboli zaznamenané v sledovanom období našej štúdie (2010-2016). Druhým najčastejším zdrojom informácií bol internet a masmédiá. Percent tých, čo uviedli tieto zdroje bol 37,6 % resp. 34,7 %. V Allisonovej štúdiu z roku 2009 [3] internet dosiahol 9,9 % a masmédiá 14,2 %. Tieto údaje sa zhodujú s našimi výsledkami v zmysle postupného vzrastu významu vzostupu internetu ako hlavného zdroja informácií do budúcnosti, minimálne v našom prostredí. (vzostup z 24,5 % v roku 2011 na 45,8 % na 2016). Táto zmena bola signifikantná ako aj zmena –nárast medzi rokmi 2011 a 2012 (24,5 % resp. 41,4 %). Percento respondentov, ktorí získavali údaje zo sociálnych kontaktov (od známych) postupne klesalo (z 31,6 % v roku 2013 na

Obrázok 4 Skúsenosti rodičov s očkovaním svojich detí (hodnotené len u tých respondentov, ktorí uviedli, že majú aspoň jedno dieťa)

9,7 % v roku 2016). Rovnaká tendencia bola zaznamenaná aj v skupine respondentov, ktorí preferovali písomné reklamné materiály (od 33,5 % v roku 2010 do 21,4 % v roku 2016). Ako uvádza Mollema [4], monitorovanie on-line médií a internetu by mohlo byť užitočné pre zlepšenie komunikačných praktík zameraných na zachovanie prijateľnosti očkovania u širokej verejnosti.

Väčšina respondentov považuje vakcináciu za potrebnú 79,6 %, 80,3 % a 76,6 % v rokoch 2014, 2015 and 2016. Tento vývoj môžu byť dedičstvom posledných desaťročí, keď bolo očkovanie považované z úspech medicíny, pretože ľudia si ešte pamätali históriu svojich rodín, kedy každý poznal niekoho, kto zomrel na vtedy ešte nepreventabilné choroby. Len menej ako desatina (priemerne 7,1 %) považovala očkovanie za nepotrebné a ešte menej (2,9 %) ho deklarovalo za škodlivé. Z dôvodu šírenia antivakcinačných názorov môže toto percento v budúcnosti rásť a dosiahnuť aj vyššie hodnoty a to nielen tých, ktorí deklarujú očkovanie za nepotrebné a škodlivé ale aj tých, ktorí priznávajú, že deti nedávajú očkovať ako konštatuje Bloom [5]. Približne desať percent respondentov (10,2 %) na danú otázku neodpovedalo. Od roku 2014, keď bola táto otázka zahrnutá do dotazníka nebol sledovaný žiadny významný posun v pomere odpovedí v sledovanom období.

Respondenti sa mohli vyjadriť k tomu, či súhlasia čiastočne alebo úplne s vybranými tvrdeniami o očkovaní. Názory, že očkovanie predstavuje vysoké riziko a že môže poškodiť zdravie ako aj že znamená len zisk pre farmaceutické firmy mali signifikantne stúpajúcu tendenciu medzi rokmi 2014 a 2015 alebo 2016. Podobnú tendenciu má aj vývoj

zhody s názorom, že očkovanie by malo byť dobrovoľné, ale zmeny v percentuálnom vyjadrení neboli významné. Očkovanie proti vybraným ochoreniam je na Slovensku povinné. Nedávne výskumy ukázali súvislosť medzi obavami z očkovania, odmietaním povinného očkovania, zaočkovanosťou a incidenciou preventabilných ochorení [6]. Významne zredukovaný počet ľudí, ktorí považujú očkovanie za nepotrebné bolo zaznamenané medzi rokmi 2015 a 2016 (22, 6 % resp. 12,0 %).

Najbežnejším názorom v sledovanej skupine bolo vyjadrenie, že očkovanie je biznisom pre farmaceutické firmy a tento názor mal signifikantný nárast medzi rokmi 2014 (18,8 %) a 2015 (40,1 %), s následným nevýznamným poklesom v roku 2016 (29,4 %). Podobná bola dynamika nárastu počtu respondentov, ktorí súhlasili s názorom, že vakcíny predstavujú riziko. Názor, že by vakcinácia mala byť dobrovoľná zastáva približne štvrtina respondentov v roku 2016 a tento pomer sa významne nemenil od roku 2014.

Názor súhlasiaci s informáciou o dobrom obchodnom zisku pri produkcii vakcín je stále akceptovaný, aj keď skutočnosť je iná ako to dokazujú viacerí autori. Paul A. Offit píše: Počas posledných 50 rokov počet farmaceutických spoločností venujúcich sa výhradne výrobe očkovacích látok poklesol a tie, ktoré vakcíny vyrábajú redukovali zdroje investované do výroby. Farmaceutické spoločnosti opúšťajú pole výroby vakcín, pretože výskum, vývoj, testovanie a výroba očkovacích látok je finančne náročná a trh s očkovacími látkami je menší ako pri iných farmaceutických produktoch. Aktivity v oblasti podpory očkovania by sa mali zamerať na podporu kontinuálneho dostatku existujúcich očkovacích látok ako aj vývoja do budúcnosti [6].

Väčšina respondentov dáva deti očkovať. Vo viacerých predchádzajúcich štúdiách [7] sa potvrdilo, že obmedzený počet respondentov už niekedy odmietol dať zaočkovať svoje dieťa, je v zhode s našimi údajmi. Najčastejšie respondenti uvádzali, že lekár im povie pred očkovaním akú vakcínu podáva aké môžu byť vedľajšie účinky. Takmer štvrtina respondentov (23,3 %) tvrdila, že sa po očkovaní ich dieťaťa vyskytli „nežiaduce reakcie“. Nežiaduca reakcia bola definovaná ako akákoľvek reakcia, ktorú si rodič všimol a nebola bežná v živote dieťaťa. 46,3 % respondentov uvádzalo, že nedali deti očkovať a 82,9 % v porovnaní s priemerom v rokoch 2015 and 2016 (23,3 %) odpovedalo, že

ich deti mali nežiaduce reakcie po očkovaní. Nedávne publikácie popisovali postoje rodičov k očkovaniu ako spektrum skôr než jednoznačnú odpoveď a prikláňali sa k názoru, že je skôr potrebné komunikovať pri zbere informácií, aby sa získal pravdivý individuálny názor, ktorý by bolo možné spracovať [8]. Naďalej je dôležité pokračovať v nepretržitom sledovaní vývoja názorov obyvateľstva v malých oblastiach, ktoré môžu byť veľmi špecifické a môžu odrážať individuálne geografické, sociálne a mediálne zásahy, ktoré by bolo potrebné analyzovať a korigovať profesionálnym prístupom [9].

K limitáciám prieskumu patrí nestáli typ dotazníka, ktorý sa v priebehu rokov mierne upravoval s cieľom čo najlepšie zachytiť postoje respondentov. Ďalšou limitáciou je reprezentatívnosť respondentov, ktorí vzhľadom na čas a obdobie zberu údajov nemuseli vystihovať celkovú populáciu mesta. Medzi silné stránky patrí zber dát vykonávaný za rovnakých podmienok, vďaka čomu sa dá predpokladať, že zaznamenané zmeny vystihujú reálny stav.

ZÁVERY

Názory obyvateľov mesta Martin na očkovanie sa v sledovaných rokoch výrazne nemenili. Stále prevláda pozitívny vzťah či už k očkovaniu samotnému, alebo aj k lekárom, ktorí ho vykonávajú. Z hľadiska jednotlivých negatívnych názorov na očkovanie vyplývajú aj priority ohľadne zvýšenia informovanosti laickej populácie a to najmä adekvátne vysvetľovať to, že o význame očkovania existujú vedecké dôkazy, ktoré sú nezávislé od výrobcov vakcín.

Odpovede rodičov týkajúce sa očkovania ich detí tiež potvrdzujú, že len veľmi malá časť z nich odmieta očkovanie a vo väčšina prípadov je komunikácia s lekármi ohľadne očkovania na veľmi dobrej úrovni.

Naďalej treba pokračovať v sledovaní vývoja názorov populácie na očkovanie, aby sa na prípadne zmeny dalo pohotovo reagovať.

Podakovanie

Táto práca bola podporená slovenskou Agentúrou pre vedu a vývoj grantom č. APVV-0096 12

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] PIGOTT N., NOVELLI V., POOBONI S., et al. The importance of herd immunity against infection. *The Lancet*. 200; 360 (9333): 645.

- [2] OMER S.B., SALMON D.A., ORENSTEIN W.A., et al. Vaccine refusal, mandatory immunization, and the risks of vaccine-preventable diseases. *New England Journal of Medicine*. 2009; 360 (19): 1981-1988.
- [3] KENNEDY A., BASKET M., SHEEDY K. Vaccine attitudes, concerns, and information sources reported by parents of young children: results from the 2009 HealthStyles survey. *Pediatrics*, 2011; 127 (Suppl 1): S92-99.
- [4] MOLLEMA L., HARMSSEN I.A., BROEKHUIZEN E., et al. Disease detection or public opinion reflection? Content analysis of tweets, other social media, and online newspapers during the measles outbreak in The Netherlands in 2013. *Journal of medical Internet research*. 2015; 17 (5): e128.
- [5] BLOOM B.R., MARCUSE E., MNOOKIN S. Addressing vaccine hesitancy. *Science*. 2014; 344: 339.
- [6] OFFIT P.A. Why are pharmaceutical companies gradually abandoning vaccines?. *Health Affairs*. 2005; 24 (3): 622-630.
- [7] SALMON D.A., HABER M., GANGAROSA E.J., et al. Health consequences of religious and philosophical exemptions from immunization laws: individual and societal risk of measles. *Jama*. 1999; 282 (1): 47-53.
- [8] GUST D., BROWN C., SHEEDY K., et al. Immunization attitudes and beliefs among parents: beyond a dichotomous perspective. *American journal of health behavior*. 2005; 29 (1): 81-92.
- [9] HANQUET G., STEFANOFF P., HELLENBRAND W., et al. Strong public health recommendations from weak evidence? Lessons learned in developing guidance on the public health management of meningococcal disease. *BioMed research international*. 2015; 2015: 569235.